

๒ รำกระบวนพระราชพิธีคเชนทร์ศวसनาน

นางคิวนพร เฉลิมศรี

นักภาษาโบราณชำนาญการพิเศษ

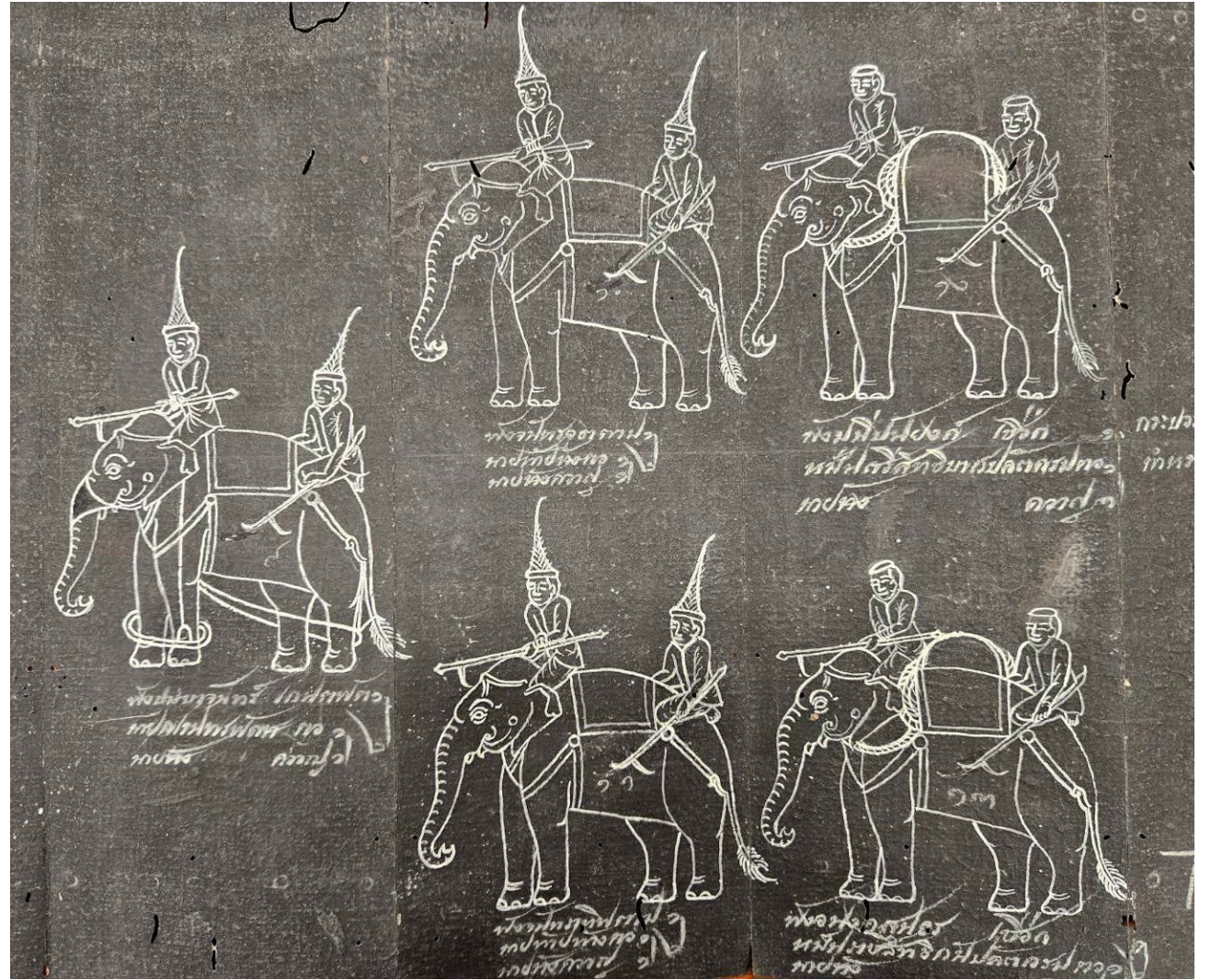

ในสมัยโบราณที่บ้านเมืองเรายังใช้ช้างและม้าเป็นยุทธปัจจัยที่สำคัญอย่างหนึ่งของกองทัพ กิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับช้างและม้าจึงเป็นเรื่องที่ต้องทำอย่างต่อเนื่อง เพื่อฝึกปรือความชำนาญในการต่อสู้ และยังต้องตรวจตรากำลังไพร่พล พาหนะ รวมทั้งเครื่องศาสตราวุธให้มีความพร้อมสำหรับการศึกสงคราม

ขณะที่บ้านเมืองปกติว่างเว้นจากสงคราม ทหารในกองทัพ รวมทั้งพาหนะต่างๆ ก็ต้องมีการฝึกซ้อมอยู่เสมอ และในขณะเดียวกันก็ต้องสร้างขวัญและกำลังใจให้แก่เหล่าทหารหาญนั้นด้วย ซึ่งสิ่งนั้นก็คือ “พิธีกรรม”

การประกอบพิธีกรรมของทหารช้างและม้า
ในสมัยโบราณ มีธรรมเนียมปฏิบัติที่ต้องจัด
ให้มีขึ้นทุกปีปีละ ๒ ครั้ง คือ ในเดือน ๕
และเดือน ๑๐ พิธีนี้พระเจ้าแผ่นดินและ
ราชวงศ์จะเสด็จออกทอดพระเนตร จึง
จัดเป็นการพระราชพิธีใหญ่ เรียกว่า **พระ
ราชพิธีคเชนทร์สวนาน** หรือที่เรียกกัน
เป็นสามัญว่า **พิธีออกสนามใหญ่** หรือ **แห่
สระสวนาน** โดยจัดให้มีการเดินกระบวนช้าง
กระบวนม้า พร้อมด้วยทหารถือเครื่อง
ศาสตราวุธครบมือ เป็นการแสดงถึง
แสนยานุภาพและความพร้อมเพรียงของ
กองทัพ จะได้เป็นที่เกรงขามของข้าศึกศัตรู
การพิธีนั้นเป็นลักษณะเดียวกับการเดินสวน
สนามในปัจจุบัน

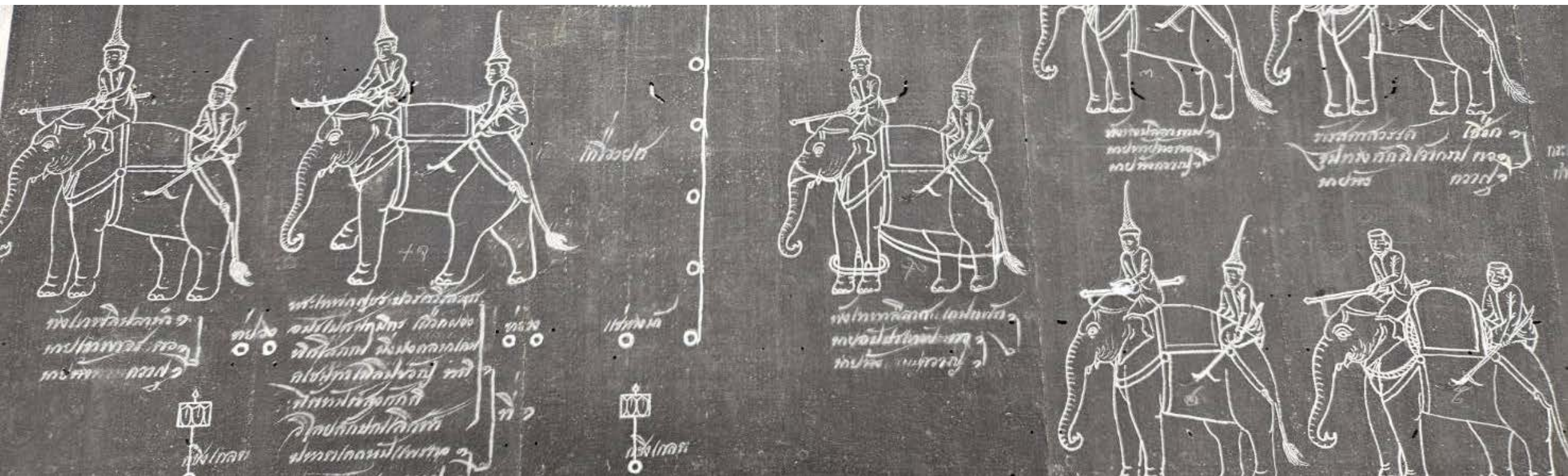

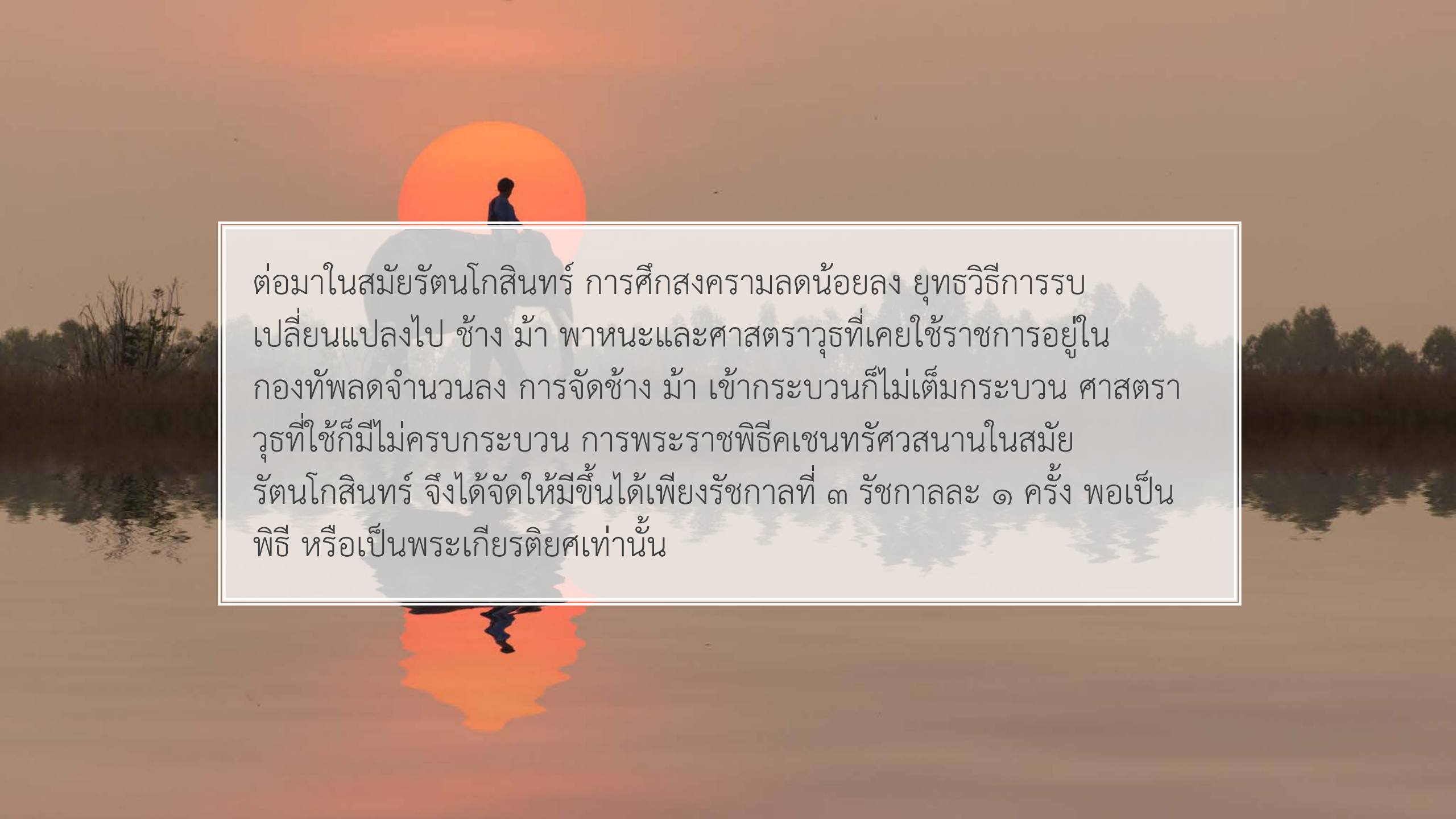
พิธีออกสนาม พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้พระราชนิพนธ์ไว้ในหนังสือเรื่อง พระราชพิธีสิบสองเดือน มีใจความสรุปได้ว่า เป็นพิธีของพราหมณ์พฤติบาท ซึ่งจะเป็นผู้ดำเนินการก่อนถึงวันออกสนาม พราหมณ์จะประกอบพิธีบูชาบวงสรวงพระเทวกรรม วันต่อมาจึงเป็นการออกสนาม โดยจัดให้ช้างเดินเป็นกระบวนนำหน้าก่อน แล้วจึงถึงกระบวนม้าผ่านพราหมณ์ซึ่งนั่งอยู่บนเกย ทำหน้าที่ประพรมน้ำมนต์ให้แก่ทหารในกระบวนเหล่านั้น เนื่องจากในสมัยโบราณ ช้าง ม้า ในราชการมีจำนวนมาก การเดินต้องใช้เวลา ๓ วัน วันแรกเดินพระยาช้าง และม้า ระวังต้น (ช้าง ม้า ที่ขึ้นระวังเป็นพระราชพาหนะของพระเจ้าแผ่นดิน) วันที่สอง เดินช้าง ม้า ระวังวิเศษ (ช้าง ม้า ที่ขึ้นระวังเป็นพาหนะของข้าราชการ ขุนนางระดับสูง) วันที่สามเดินช้าง ม้า ระวังเพรียว (ช้าง ม้า ที่ขึ้นระวังเป็นพาหนะของทหารทั่วไป และทหารที่อยู่กองหน้า ช้าง ม้า กลุ่มนี้ได้รับการฝึกหัดให้มีความคล่องแคล่วว่องไว ในการบุกตะลุยไปเบื้องหน้า) หลังจากเสร็จพิธีเดินสนามแล้ว มีการละเล่นมหรสพ เวลาค่ำมีหนัง จุดดอกไม้เพลิง สมโภชพระเทวกรรม

ภาพพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
ทรงเสด็จออกสนาม
โดยมีพระยาช้างนำหน้า
ตามด้วยพระยาช้างวิเศษ
และพระยาช้างเพรียว

การแห่สะพานเดินกระบวนช้าง ม้า ตลอด ๓ วันนั้น ไพร่พลในกองทัพ รวมทั้งพาหนะช้าง ม้า และศาสตราวุธที่ใช้ในการแห่ มีจำนวนมากไม่ซ้ำกัน เป็นการตระเตรียมไพร่พลให้พร้อมอยู่เสมอ ปีหนึ่งได้เดินกระบวนสะพานใหญ่ เป็นการถวายตัวต่อพระเจ้าแผ่นดิน ๒ ครั้ง เพื่อทอดพระเนตร ตรวจตราไพร่พล พาหนะจะทรุดโทรม เสื่อมถอยไปหรือไม่ อีกทั้งบรรดาคนทั้งปวงได้เห็นกำลังไพร่พลและพาหนะของพระเจ้าแผ่นดินพร้อมบริบูรณ์อยู่ก็เป็นที่ยำเกรง ไม่ก่อเหตุการณ์อันใดขึ้นได้

A person is silhouetted against a large, bright orange sun that is low on the horizon. The scene is reflected in a body of water in the foreground. The person appears to be standing on a small patch of land or a boat. The overall atmosphere is serene and contemplative.

ต่อมาในสมัยรัตนโกสินทร์ การศึกสงครามลดน้อยลง ยุทธวิธีการรบ
เปลี่ยนแปลงไป ช้าง ม้า พาหนะและศาสตราวุธที่เคยใช้ราชการอยู่ใน
กองทัพลดจำนวนลง การจัดช้าง ม้า เข้ากระบวนก็ไม่เต็มกระบวน ศาสตรา
วุธที่ใช้ก็มีไม่ครบกระบวน การพระราชพิธีคเชนทร์ศวสนานในสมัย
รัตนโกสินทร์ จึงได้จัดให้มีขึ้นได้เพียงรัชกาลที่ ๓ รัชกาลละ ๑ ครั้ง พอเป็น
พิธี หรือเป็นพระเกียรติยศเท่านั้น

บรรณานุกรม

ต้นรื้อกระบวนคเชนทร์ศวนาน. หอสมุดแห่งชาติ. หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย. เส้นรงค์
(ดินสอ,หมึกขาว). จ.ศ.๑๑๙๒ (พ.ศ.๒๓๗๓). เลขที่ ๑๖. หมวดพระราชพิธี.

ต้นรื้อกระบวนคเชนทสนาน. หอสมุดแห่งชาติ. หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย. เส้นรงค์
(ดินสอขาว,หรดาล). ม.ป.ป. เลขที่ ๑๕๗. หมวดพระราชพิธี.

พระราชพิธีสิบสองเดือน. พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระนคร: โรงพิมพ์พระจันทร์,๒๔๙๖.

รื้อกระบวนแห่คเชนทสนานใหญ่ ร.๓. หอสมุดแห่งชาติ. หนังสือสมุดไทยดำ. อักษรไทย. ภาษาไทย. เส้นดินสอ
ขาว. ม.ป.ป. เลขที่ ๑๐๓. หมวดพระราชพิธี.

